

Małgorzata Rozbicka

"Monumentum", wydanie specjalne kwartalnika ICOMOS, poświęcone 1300 rocznicy utworzenia państwa bułgarskiego, t. 23 - 24 (1981) : [recenzja]

Ochrona Zabytków 40/4 (159), 336-338

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Baryczków, obecną siedzibę Muzeum Historycznego m.st. Warszawy; wykaz miejscowości, w których prowadzono działalność konserwatorską w latach 1906–1918 (242 pozycje, s. 95–99), spis wystaw (s. 102) i wydawnictw (s. 102–103), oraz kalendarium ważniejszych wydarzeń (s. 100–101).

Odrębną część pracy stanowią wspomnienia i opracowania (s. 34–36) zawierające m.in. pamiętniki Władysława Tatar-kiewicza, Dzysława Mączeńskiego, Jana Zachwatowicza, eseje autorów nam współczesnych, którzy w swej działalności zauważyli i uznali za godne pamięci opracowanie bądź poszczególnych wydarzeń, bądź działalności TOnZP w latach poprzedzających I wojnę światową i w okresie międzywojennym.

Wartościową ilustrację tej działalności stanowią fotografie zamieszczone na końcu tomu, pochodzące ze zbiorów TOnZP i ukazujące prace konserwatorskie, wystawiennictwo i co równie ważne, członków Towarzystwa. Trudno tę działalność przecenić, trudno też przecenić znaczenie opracowania i zebrania w jednym tomie bogatych materiałów stowarzyszenia, które zapisało najświetniejsze karty polskiego konserwatorstwa. Fakt, iż nie zostało ono reaktywowane, mimo wysiłków pozostałych przy życiu członków po 1944 r., nie przesądza o jego znaczeniu dla kształcenia postaw i form działalności w naszych czasach.

Dlatego też oceniając tę wartościową pozycję wydawniczą Ośrodka Dokumentacji Zabytków należy stwierdzić, iż powinna ona stanowić materiał do dalszych badań, a zwłaszcza poszukiwań w materiałach archiwalnych. Działalność kół i oddziałów terenowych Towarzystwa na terenach pod zaborem rosyjskim i problemy rewindykacji to jedno wielkie

gadnienie oczekujące na opracowanie. Wpływ TOnZP na kierunek i charakter ochrony i konserwacji zabytków w odrodzonej Rzeczypospolitej, tworzenie prawa i zębów organizacji, prowadzone prace inwentaryzacyjne i badania naukowe ukazałyby, jakie znaczenie może mieć dla polityki ochronnej działalność organizacji społecznej. Szczególną i dotąd nie opracowaną kartą z dziejów TOnZP są lata wojny i okupacji. Można oczywiście powiedzieć, iż każde z tych zagadnień było już przedmiotem badań, jednak monografia Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości dokumentująca i ilustrująca rozwój historyczny polskiego konserwatorstwa niewątpliwie powinna się ukazać. Do pracy takiej niezastąpionym materiałem wyjściowym jest tom, którego redaktorem, a właściwie promotorem jest Ryszard Brykowski.

Na zakończenie należy jeszcze raz przypomnieć: „*Pamięć ludzka jest zawodna*”, gromadzenie materiałów dokumentacyjnych dotyczących bliższego nam okresu powojennego, obfitującego w wydarzenia różnie wpływające na ochronę zabytków, jest ze wszech miar celowe. Spuścizny po konserwatorach terenowych, materiały zjazdów konserwatorskich, dokumentacja historyczna, konserwatorska, naukowa i prawna powinna być gromadzona i opracowywana, w podobny sposób jak w opisywanym tomie, lub przynajmniej przechowywana w archiwach i ośrodkach dokumentacji, a także w rękach prywatnych. Inaczej chroniąc zabytki możemy stracić z pola widzenia motywację ochrony, dowody zniszczeń i wzorce działań naszych poprzedników chroniących „przeszość dla przyszłości”.

doc. dr hab. Jan Pruszyński

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH

MONUMENTUM. Wydanie specjalne kwartalnika ICOMOS, poświęcone 1300 rocznicy utworzenia państwa bułgarskiego.

TOM XXIII–XXIV, 1981, stron 143, ilustracje.

Ludmila Jivkova, *Posłanie Przewodniczącego Komitetu Kultury Bułgarskiej Republiki Ludowej*, s. 5, tekst w języku francuskim, angielskim, hiszpańskim i rosyjskim.

Raymond M. Lemaire (przewodniczący ICOMOS), *Wstęp*, s. 6, tekst w języku francuskim, angielskim, hiszpańskim i rosyjskim. Specjalne wydanie *Monumentum* przygotowali bułgarscy konserwatorzy z okazji 1300 rocznicy utworzenia państwa bułgarskiego. Zamieszczone artykuły prezentują najważniejsze prace podjęte w okresie ostatniego ćwierćwiecza w celu zachowania, zbadania i wpisania we współczesne życie zabytków dziedzictwa kulturalnego Bułgarii.

Peyo Berbenliev, *The architectural heritage of Bulgaria (Dziedzictwo architektoniczne Bułgarii)*, ss. 7–16, II il., streszcz. w jęz. francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. Ziemia dzisiejszej Bułgarii, ze względu na swe położenie geograficzne, były miejscem ścierania się wielu kultur, a dziedzictwo tego kraju odzwierciedla tragiczne wydarzenia polityczne oraz długotrwałe i burzliwe procesy krystalizowania się miejscowej kultury i tradycji. Do dziś zachowały się liczne zabytki kultury Traków, Greków, Rzymian oraz Słowian, którzy osiedliwszy się na Półwyspie Bałkańskim w VI wieku zasymilowali wiele spośród żyjących tu ludów. Pierwsze państwo Bułgarów, powstałe w 681 roku, utraciło niepodległość w roku 1018, by po 167 latach bizantyjskiej niewoli na krótko znów się odrodzić. O sile pierwszego państwa świadczy podjęcie rywalizacji z Bizancjum. W krótkim czasie powstały duże ufortyfikowane miasta, a wznoszone świątkie i sakralne budowle świadczą o dobrobycie i możliwościach twórczych młodego narodu. Polityczne uzależnienie od Bizancjum nie przerwało rozwoju miejscowej sztuki i pomimo silnego wpływu kulturalnego potężnej metropolii nie zniszczyło jej cech indywidualnych. Okres zapoczątkowanego w 1396 r. panowania Turcji przyniósł upadek państwa i zniewolenie

narodu. Jednak pomimo trwającej pięćset lat niewoli naród bułgarski zachował swą własną kulturę, język i sztukę. Nastąpił czas bujnego rozwoju kraju – okres narodowego odrodzenia. Architektura bułgarska znalazła się wówczas pod wpływami architektury europejskiej. Neoklasycyzm, neorenesans i neobarok to style, które dominują w Bułgarii na przełomie XIX i XX w., spychając na margines tradycyjne formy miejscowego budownictwa. Wiele spośród zabytków Bułgarii po dziś dzień nie została odkryta i w pełni poznana. Praktycznie bowiem dopiero po II wojnie światowej opracowano system prawny oraz powołano specjalistyczne instytucje i organizacje społeczne zajmujące się ochroną i badaniem zabytków kultury. W artykule odnajdujemy liczne informacje na temat systemu funkcjonowania bułgarskiego prawodawstwa i służb naukowo-konserwatorskich. Autor szeroko omawia zasady i metody konserwatorskiego działania, umożliwiające włączenie zachowanych obiektów zabytkowych w tok życia współczesnej Bułgarii.

Emma Moskova, *Pliska, Preslav et Madara – zones proteges de l'ancienne culture Bulgare (Pliska, Preslav i Madara – strefy chronione starej kultury bułgarskiej)*, ss. 18–28, 17 il., streszcz. w jęz. angielskim, hiszpańskim i rosyjskim. Artykuł dotyczy zasadniczych problemów konserwatorskich związanych z opracowaniem właściwego systemu ochrony, metod konserwatorskich oraz sposobu wykorzystania zabytków architektury i urbanistyki. Autorka omawia te zagadnienia na przykładzie trzech objętych ochroną konserwatorską miast – Pliski, Preslawia i Madary – założonych w czasach Pierwszego Królestwa Bułgarii (k. VII – k. X w.). Zajmuje się szeroko pojętymi problemami konserwatorskimi obejmującymi m. in. ingerencję w oryginalną substancję zabytku, badania interdyscyplinarne w konserwacji, sprawy związane z ekspozycją znalezisk archeologicznych oraz ochronę zabytków architektury i walorów przestrzennych historycznych zespołów urbanistycznych. W swych rozważaniach nie pomija zagadnień związanych z określeniem właściwego miejsca współczesnej architektury i funkcji w obrębie zespołów staromiejskich oraz wszelkich działań konserwatorsko-projektowych zmierzających do maksymalnego wyeksponowania walorów przestrzennych i architektonicznych starych miast.

Valentin Neikov, *The Grand Palace in Pliska-conservation and preservation (Wielki Pałac w Plisce – konserwacja i ochrona)*, ss. 29–33, 5 il., streszcz. w jęz. francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. Zespół Wielkiego Pałacu, który tworzą wzniesione niemal jednocześnie na początku IX w. budynki Pałacu Krouma i Sali Tronowej, jest niewątpliwie najświetniejszym zabytkiem pierwszej stolicy Bułgarii – Pliski. Historyczna i naukowa wartość, centralne usytuowanie w mieście oraz zły stan zachowania zespołu skłaniają bułgarskich konserwatorów do wielkiej ostrożności przy podejmowaniu wszelkich prac konserwatorskich dotyczących tego obiektu. Badania archeologiczne zapoczątkowane w 1905 r. trwają z przerwami do dziś, umożliwiając co prawda coraz dokładniejsze odczytanie historii i kształtu przestrzennego zespołu pałacowego, lecz nadal nie pozwalają na formułowanie jednoznacznych hipotez na temat jego pierwotnego wyglądu.

Artykuł omawia przeprowadzone prace zabezpieczające oraz prezentuje szczegółową koncepcję częściowej rekonstrukcji mającej na celu uczynienie oraz zaaranżowanie ekspozycji zachowanych relikwii Wielkiego Pałacu. Przedstawiona koncepcja jest fragmentem ogólnego planu odstonięcia, uczynienia i prezentacji unikatowych ruin średniowiecznej Pliski.

Theophile Theophilov, *La Grande Basilique de Pliska. Project pour sa conservation et sa restauration (Wielka Bazylika w Plisce. Projekt jej konserwacji i restauracji)*, ss. 34–40, 9 il., streszcz. w jęz. angielskim, hiszpańskim i rosyjskim. Odkryta na początku XX wieku, nieopodal Starej Pliski, Wielka Bazylika wraz z założeniem klasztornym jest jednym z niezwykłych zabytków pochodzących z czasów, gdy pod rządami cara Borysa, w końcu IX w., Bułgarzy przyjęli chrześcijaństwo. Odsłonięty przez archeologów zarys jej planu, liczne fragmenty detalu architektonicznego oraz posadzki wymagają przeprowadzenia stosownych zabiegów zabezpieczających oraz właściwego wyeksponowania zachowanych relikwii budowli.

Artykuł omawia szczegółowy plan działań konserwatorskich obejmujących prace restauratorskie i rekonstrukcyjne oraz otaczający zabytek teren.

Slavi Donchev, *The Madara Horseman (Jeździec z Madary)*, ss. 41–46, 10 il., streszcz. w jęz. francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. W północno-wschodniej Bułgarii niedaleko wsi Madara, będącej niegdyś ważnym ośrodkiem pogańskiego państwa bułgarskiego, znajduje się zagadkowy relief wyrzeźbiony na gładkiej ścianie 120-metrowej skały. Znany jest jako *Jeździec z Madary*, gdyż przedstawia godzącego ostrzem włóczni w lwa jeźdźcę, któremu towarzyszy pies i ptak. Zniszczona grecka inskrypcja opowiada o wydarzeniach z historii początków państwa bułgarskiego. Pomimo od dawna prowadzonych badań nie udało się jednoznacznie zinterpretować dzieła, zidentyfikować przedstawionej postaci ani precyzyjnie ustalić czasu jego powstania. Istnieje na ten temat wiele hipotez, z których żadna nie może być przyjęta jako pewna. Autor artykułu podejmuje próbę datowania oraz interpretacji dzieła w oparciu o analizę innych zabytków tego typu i stawia tezę, iż *Jeździec z Madary* jest przykładem dzieła powstałego pod wpływem sztuki późnego antyku oraz sztuki barbarzyńskich ludów przybyłych z Azji. Omawiany zabytek jest od wielu lat obiektem troski Bułgarskiego Instytutu Zabytków Kultury, lecz jak dotąd nie udało się opracować żadnej skutecznej metody, która pozwoliłaby na zabezpieczenie spękanej i zniszczonej przez erozję powierzchni płaskorzeźby. Autor wyraża nadzieję, iż ze względu na fakt wpisania zabytku na listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego pomogą w rozwiązaniu tego problemu eksperci działający przy UNESCO.

Stephane Boyadjiev, Theophile Theophilov, *L'eglise ronde de Preslav (Kościół o kształcie rotundy w Preslawiu)*, ss. 47–56, 9 il., streszcz. w jęz. angielskim, hiszpańskim i rosyjskim. Architektura centralnego kościoła w Preslawiu stawia go w rzędzie najciekawszych zabytków średniowiecznych z obszaru państwa bułgarskiego oraz bizantyjskich posiadłości na Bałkanach. Obiekt – składający się z rotundy, narteksu flankowanego wieżami, atrium oraz dzwonnicy – powstawał etapowo. W końcu IX w. wzniesiono

rotundę, do której dostawiono od strony zachodniej kolejne elementy aż po wiek XIII–XIV, gdy zbudowano ostatni z nich – dzwonnice. Prace badawcze rozpoczęto tu już w 1919 r. Najznaczących odkryć dokonano w latach 1927/1928, a pierwsze prace konserwatorskie i zabezpieczające przeprowadzono w roku 1929. Obecny stan badań pozwala na dokonanie rekonstrukcji przyziemia budowli. W celu uczynienia planu i wskrzeszenia jego walorów przestrzennych zdecydowano się na przeprowadzenie częściowej rekonstrukcji obiektu, restauracji zachowanych we fragmentach posadzek oraz aranżację lapidarium, w którym zostaną zaprezentowane autentyczne fragmenty wystroju świątyni. Budowlę planuje się otoczyć trawnikiem i tak oświetlić, by maksymalnie wydobyc jej architektoniczne piękno.

Boyan Kouzoufov, *Tsarevgrade Tarnov (Tarnov, ville des rois) (Tyrnowo, miasto carów)*, ss. 57–66, 12 il., streszcz. w jęz. angielskim, hiszpańskim i rosyjskim. Tyrnowo, stolica średniowiecznej Bułgarii, to niewielkie miasto położone na dwóch wzgórzach i w dolinie wijącej się tu rzeki Jantry. Górująca nad miastem niedostępna forteca Carevec, w której murach znajdowały się zabudowania carskiego pałacu, liczne siedziby bojarów oraz wiele budowli sakralnych, stała się w ostatnim czasie miejscem gruntownych prac badawczych, które znacznie wzbogaciły wiedzę bułgarskich specjalistów na temat rozplanowania średniowiecznego miasta, jego architektury i systemu fortyfikacji.

Artykuł omawia zasady konserwatorskiego działania, zgodnie z którymi realizowano wszelkie prace badawcze, konserwatorskie i zabezpieczające na obszarze średniowiecznego Tyrnowa. Sporo miejsca autor poświęcił robotom konserwatorskim przeprowadzonym w kościele Św. Piotra i Pawła w Dolnym Mieście, obiekcie bardzo ważnym ze względu na swą charakterystyczną architekturę i wystrój.

Vassil Kitov, *The architecture of the Boyana church (Architektura kościoła w Bojanie)*, ss. 67–74, 10 il., streszcz. w jęz. francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. Bojana była w okresie średniowiecza jednym z trzydziestu ufortyfikowanych osiedli wchodzących w skład systemu obronnego Sofii. Dziś ta niewielka miejscowość, oddalona o około 10 kilometrów od centrum stolicy, jest słynna dzięki zachowanemu tu niewielkiemu średniowiecznemu kościółkowi ozdobionemu wspinałymi XIII-wiecznymi freskami. Prostota i harmonijność form zachowanych malowideł stawia je w rzędzie najświetniejszych zabytków średniowiecznej sztuki bizantyjskiej. To głównie one stały się przedmiotem podejmowanych od początku XX w. prac badawczych i konserwatorskich, przysławiając swą wspaniałością walory architektoniczne kościoła, który nigdy nie został dokładnie zbadany i nie zajął właściwego mu miejsca w chronologii średniowiecznej architektury Bułgarii. Dogodna okazja dla przeprowadzenia gruntownych badań architektonicznych nadarzyła się dopiero w latach 1978/1979 podczas prowadzonych w świątyni prac remontowych. Stwierdzono wówczas wielofazowość rozwoju przestrzennego obiektu, który tworzą dwa dostawione do siebie średniowieczne kościoły oraz neorenesansowy aneks dobudowany w połowie XIX w. W artykule odnajdujemy szczegółową analizę wyników badań architektonicznych oraz omówienie przeprowadzonych w kościele prac konserwatorskich. W 1980 r. rozpoczęto również konserwację fresków oraz instalowanie systemu klimatyzacyjnego. Dodatkowo planuje się wzniesienie obok zabytkowej świątyni wolno stojącego budynku, w którym zostanie urządzona ekspozycja muzealna.

Georgui Labov, Lozinka Koynova-Arnaoudova, *L'eglise St. Nicolas Thaumaturge de Melnik (Kościół Św. Mikołaja Cudotwórcy w Melniku)*, ss. 75–86, 13 il., streszcz. w jęz. angielskim, hiszpańskim i rosyjskim. Kościół Św. Mikołaja Cudotwórcy jest jednym z nielicznych obiektów sakralnych zachowanych w małym zabytkowym miasteczku, Melniku. Trzynawowa pseudobazylika z trzema absydami, chórem i dzwonnica dotrwała do naszych czasów w stanie dużego zaniedbania. Przeprowadzone w ostatnich latach badania architektoniczne pozwoliły na ustalenie średniowiecznych partii budynku oraz tył, które powstały w drugiej połowie XVIII w. i w połowie wieku XIX. W oparciu o wyniki wspomnianych badań oraz materiały ikonograficzne przeprowadzono prace konserwatorskie, które przywróciły świątyni XIX-wieczny wygląd i uczyniły jej etapowy rozwój prze-

strzenny. Dokonano również restauracji zabytkowego wyposażenia oraz zamontowano nowoczesną instalację elektryczną i alarmową. Wszystkie wymienione prace przeprowadzono przy minimalnym zastosowaniu współczesnych materiałów i technik budowlanych. Obiekt przystosowano do pełnienia funkcji religijnych i muzealnych.

Dimiter Susulov, *Nesebur – urban unity of past and present (Nesebyr – jednostka urbanistyczna przeszłości i teraźniejszości)*, ss. 87–96, 14 il., streszcz. w jęz. francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. Dogodne ze względów obronnych i handlowych położenie Nesebyru jest niewątpliwie przyczyną jego nieprzerwanego od trzech tysięcy lat istnienia. Miasto to funkcjonowało już w XI–X w. p.n.e. początkowo jako traci, następnie grecki, rzymski, bizantyjski, bułgarski i turecki port. Pod panowaniem Imperium Otomańskiego podupadło, lecz w końcu XVIII w. rozkwitło wraz ze stabilizacją i rozwojem ekonomicznym związanym z odrodzeniem państwa bułgarskiego. Każdy z okresów historycznych odcisnął swe piętno na architekturze i urbanistyce miasta, jednak szczególnie warunki wynikające z położenia geograficznego pozwoliły na zachowanie jego pierwotnego schematu urbanistycznego. Liczne zabytki, pochodzące z różnych etapów rozwoju Nesebyru, jak monumentalny system fortyfikacji, średniowieczne kościoły, pięć wielkich bazylik wzniesionych w V–VI w. oraz XVIII-wieczna miejska zabudowa, stały się po II wojnie światowej obiektem żywego zainteresowania naukowców i turystów. Wyrazem troski o zachowanie tego urokliwego miasteczka jest wydany w 1958 r. rządowy dekret uznający Nesebyr za obszar chroniony i przyznający coroczne subsydia na cele jego utrzymania i restauracji. Jednak praktyczne rozwiązanie obecnych problemów związanych z ochroną zabytków Nesebyru polega na znalezieniu właściwego sposobu dostosowania potrzeb żywego organizmu miejskiego, ze wszystkimi jego trudnościami komunikacyjnymi i funkcjonalnymi, do warunków wynikających z historycznych, artystycznych i krajobrazowych wartości zabytkowego zespołu urbanistycznego.

Emil Dimchev, *The role and significance of cultural heritage in building modern Veliko Turnovo (Rola i znaczenie dziedzictwa kulturowego w budowie nowoczesnego Wielkiego Tarnowa)*, ss. 97–106, 14 il., streszcz. w jęz. francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. Wielkie Turnowo to znaczący ośrodek kulturalny i administracyjny, który odegrał pierwszoplanową rolę w wielowiekowej historii państwa bułgarskiego. Wartość i liczba zachowanych w tym mieście zabytków w dużym stopniu wpływa na sposób rozwijania jego współczesnych problemów komunikacyjnych, modernizacyjnych i funkcjonalnych. Wszelkie bowiem działania architektoniczne i urbanistyczne muszą uwzględniać specyfikę zespołu staromiejskiego oraz eliminować te nowe elementy, które w jakimkolwiek stopniu mogłyby obniżyć jego walory przestrzenne i artystyczne. Prezentowana w artykule koncepcja wyodrębnienia na obszarze starego miasta trzech stref funkcjonalnych jest przykładem właśnie takiego podejścia do problemów urbanistycznych. Uwzględnia ona bowiem charakter i wartość poszczególnych obiektów zabytkowych, proponując umiejętne włączenie ich do współczesnego życia miasta. Autor zaznacza nas z wieloma konkretnymi rozwiązaniami przestrzennymi, architektonicznymi, funkcjonalnymi i komunikacyjnymi, podkreślając, iż prezentowane przez niego podejście do tego typu zagadnień jest zgodne z przyjętymi przez bułgarskich konserwatorów i urbanistów metodami działania na obszarach zabytkowych miast.

Mladen Mintchev, *Le vieux Plovdiv et l'architecture contemporaine (Stary Płowdiw i architektura współczesna)*, ss. 107–114, 12 il., streszcz. w jęz. angielskim, hiszpańskim

i rosyjskim. Na obszarze Płowdiwu, szczególnie zaś jego dawnego centrum zwanego Trimontium, zachowało się bardzo wiele zabytków architektury pochodzących z różnych okresów historycznych. Autor artykułu, w oparciu o liczne konkretne przykłady, przeprowadza analizę dokonań urbanistów, architektów i konserwatorów w zakresie restauracji, rekonstrukcji i adaptacji budynków zabytkowych oraz budowy obiektów współczesnych. Jednocześnie podejmuje próbę oceny walorów architektonicznych i przestrzennych nowoczesnych budynków wzniesionych przed i po zatwierdzeniu w 1968 r. urbanistycznego planu Płowdiwu. Za przełomowy moment w procesie poszukiwania form architektury współczesnej zharmonizowanych z zabudową historyczną, uważa budowę nowoczesnego centrum turystycznego. W podsumowaniu stwierdza, że pomimo wielu wcześniejszych niewłaściwych posunięć urbanistyczno-architektonicznych udało się stworzyć w oparciu o obowiązujący plan urbanistyczny oraz właściwą postawę projektantów warunki pozwalające na zgodną koegzystencję obiektów architektonicznych pochodzących z różnych epok.

Kiril Gueorguiev, Bojana Etimova, Gueno Totev, *Restauration de monuments historiques endommagés par le seisme (Restauracja zabytków historycznych uszkodzonych w wyniku trzęsienia ziemi)*, ss. 115–120, 7 il., streszcz. w języku angielskim, hiszpańskim i rosyjskim. W marcu 1977 r. miało miejsce trzęsienie ziemi, w wyniku którego uległo uszkodzeniu wiele zabytków bułgarskiej architektury w rejonie Tarnowa i Ruse. Występujące w tym terenie lessowe głębiny na szczęście stwarzają na tyle korzystne warunki posadowienia budynków, iż żaden z obiektów zabytkowych nie uległ całkowitemu zniszczeniu. Artykuł zaznacza nas z działaniami podjętymi przez bułgarskie służby budowlano-konserwatorskie w celu zabezpieczenia i restauracji uszkodzonych budowli zabytkowych. Na wielu konkretnych przykładach autorzy omawiają zakres przeprowadzonych prac w zależności od typu konstrukcji, stanu jej zachowania i rodzaju wystroju architektonicznego. Przedstawione projekty konserwatorskie zostały opracowane przez Narodowy Instytut Zabytków Kultury przy współpracy ekspertów z Instytutu Cybernetyki Budowlanej działającego przy Ministerstwie Budownictwa i Materiałów Budowlanych.

Georgi Krustanov, *Problems of cultural monuments preservation connected with the construction of the Sofia underground (Problemy ochrony zabytków związane z budową sofijskiego metra)*, ss. 121–128, 8 il., streszcz. w jęz. francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. Współczesna Sofia to milionowe miasto, którego dalszy rozwój uzależniony jest w dużym stopniu od przeprowadzenia zasadniczych zmian między innymi w systemie komunikacyjnym. Planowana budowa metra wiąże się jednak z koniecznością rozwiązania wielu trudnych problemów konserwatorskich związanych z występowaniem licznych zabytków archeologicznych w centralnej części miasta, szczególnie zaś w rejonie rezerwatu archeologicznego w miejscu starożytnej Serdicy. W wyniku długotrwałej dyskusji podjęto ostatecznie decyzję o przeprowadzeniu w tym rejonie linii metra, wychodząc z założenia, iż w ramach prac budowlanych uda się na tym obszarze dokonać gruntowniejszych badań archeologicznych, których wyniki można będzie należycie wyeksponować w podziemnych pasażach. W pracach projektowych wzięto pod uwagę szeroko pojęte zagadnienia konserwatorskie, konsekwentnie dostosowując techniczne metody budowlane do wartości i rozlokowania znalezisk archeologicznych w tym rejonie. Zdecydowano się ponieść wszelkie koszty, by przeprowadzić to zadanie z zachowaniem wszelkich prawideł współczesnej konserwacji.

Małgorzata Rozbicka